

MARIA MIRELA PODUȚ

Meșteșuguri

Meșteșugul dogăritului

Am fost din familie mare. Am fost de toți 9 copii. În 1950 am venit în Maramureș, aveam 11 ani. Am venit cu părinții cu căruța. Am luat o fată de acolo din Alba, da nu i-o plăcut aici. Acolo, cum o fo zonă de munte, oamenii se ocupau numa cu vite. Aici trebuia să dai cu sapa, să sapi. O plecat înapoi, ne-am despărțat. Am început școala în județul Sălaj, în Aluniș, Benesat. Am umblat la școală acolo, am făcut două clase. Am continuat aici școala până în clasa a VIII-a. Când am venit noi în Lăpușel, numa două căs o fo cu țiglă aici, una înt-on capăt, una în celălalt capăt. Celelalte o fo cu păiuș. Când intrai în casă, umblai cu lumânarea și avéi grijă să nu iéié foc că s-aprindéu paiele. Era mare bucurie când îți înveléi casa. Și mama umbla

Dogarul Aurel Lazea; foto: Marius MARIAN

la sapă la oameni care avéu mai mult pământ. Îi dădeau câte-o sticlă de lapte sau mâncare că nu erau bani.

Meșteșugul ăsta l-am moștenit, da' am lucrat și în tâmplărie. Am învățat de la tata. Tata o fo și pân Ungaria. Acolo o învățat să făcă butoaie. Până atunci făcea numa ciubere. Cine face ciubăr, nu face butoi, nu știe. Meseria asta o moștenit-o de la strămoși. Așa o fo moșii. Mergeau cu căruța pân țară. Unii făceau fluiere. Acuma o cam dispărut și acele.

Mai demult nu se spălau hainele cu mașina, să spălau în ciupă. Punéu cenușă, leșie și să lăsa de sara până dimineața să să moaie.

Făceam cofe de băut apă, tulnice (cicilic îi zice), ciubere, covată de lemn. Ciuberele se făceau din lemn de brad că acolo în Apuseni nu era stejar, numa brad și fag. Și tulnicele se făceau din brad. Linguri făceau numa țigani. La noi, așa meréu oamenii că acolo o fo teren ne-productiv, haneprof 5 îi zicé, teren care nu produce nimnică, numa cartofi. Era zonă rece.

Uneori reparam butoaie. Schimbam o doagă într-on butoi, dacă avé o bucată de lemn, îi făceam din lemnul lui. Dacă avea de brad, îi puneam de la noi o doagă de-aceie într-on ciubăr.

De-acolo din Alba Iulia, când te porneai la drum, îți puneai pâine de merinde. Trebuia să îți pui trăistuța plină, să ai de drum. Și o țineai lângă tine. Dacă să strâca, te mai ducéi la o casă și ceréi o bucată de pâine sau o bucată de mălai, că pâinea numa o dată pă săptămână se făcea. Era ca și coléșă. Scotéi slănina, meréi la o casă și mai ceréi câte-on lingălău care se face astfel: se puneă fărină măcinată de la moară, să dădea pân sâtă și dacă avea lapte prins îl amesteca acolo și să lăsa de sara până dimineața. Să puneă în tigaie on pic de ulei de floarea soarelui, îl întindé așa frumos și se puneă făina ceie amestecată cu laptele prins. Și era tare bun. Și se puneă într-o farfurie, se puneă lapte peste el și mâncai.

De la 6 ani am început să umblu cu tata pân țară. Ceilalți frați, care cum o crescut, de la 7-8 ani cotau de vite la oameni, meréu de sluji. Cotau și de oi. Așa era traiul moșilor. Eu îs cel mai mic dintre frați. L-am văzut pe tata ce lucră și am făcut și eu. M-o pus să fac cofe și ciubere de brad. Mă puneă să fac cu mezdrea, cuțitoi îi mai spune. După ce am venit aici, am făcut butoaie de stejar. Lemnul să crăpa pă fibra lui că n-o fo țârcule, numa din '66 s-o lucrat cu de-aieste. Mergeam în pădure, luam un lemn care era crăpat, trebuia să fie și drept că dacă era sucit, nu puteai face că se rupe. Merém cu fierăstrăul, nu cu drujbele. Îl luai în spate și meréi în pădure. Nu erau drujbe până ce le-o adus rușii. Toamna se tăia lemnul și iarna îl puneai să se mai uște. Trebuia să fie uscat lemnul. Apoi îl crepam, îl cioplém din săcure, nu din țârculă. La secure îi mai zice bardă sau fleancă. Să crăpa pă fibra lemnului și îl punéi să se usce. Apoi îl lucrai cu mezdrea. Cum îi bocu, punéi săcurea pă el și dai cu maiu să crepi bocu, să fie pă fibra lemnului. Tăiéi bocu cam de 60, 70, 80 cm, depinde ce voiai să faci. Ciubăr este și de 20 de l și de 50 și de 100, de 300 de l. Se tăia bocul după cum permitea lemnul. Ciuberele sunt de diferite mărimi. Depinde pentru ce ai nevoie. Cum îi și acuma, cumperi o oală de 2 l, de 5 l, după cum îi familia. Ciuberele le făceam din brad. Butoaiele din stejar sau din fag se mai făceau că și fagu se-ndoaie, da nu țâne, putrădește mai repide. Depinde cum păstrează omu butoiul. On butoi de stejar de 100 l îți ia cam 3 zile să-l faci cu totul: crepatu, uscatu, făcut foc, finisat. On ciubăr poate îl faci în două zile. Doagele se pun la o anumită distanță, apoi vine montat pe cerc și faci foc în butoi, apoi pui apă pe din afară. Durează cam o oră focu în butoi până ce se călește, se înmoaie lemnul. Focul se face cu așchii. Trebuie să fii foarte atent să nu aprinzi doagele. Când dai cu apă, te și uiți acolo să nu se aprindă doagele. Mai demult țâpai,

apă cu paharul să nu să aprindă. Apoi se pun cercuri pe butoi sau nituri le mai zice. Înainte erau din lemn, din ramuri de brad, ori le crepai în două, ori le ciopléi. Aici să fac din frasin și să îmbină laolaltă, apoi se pun pă ciubăr. În Alba, o făceam altfel, mușcătoare îi spuném. O țineți on pic în apă și o îndoiéi că altfel se rupe. În apă rece se ținea cam 2-3 ore. Să îmbinau pân cârlige. Cam din anii '40 am început să folosim cercuri de fier, spunea tata, atunci plev îi zicea. Erau mai subțiri. Evreii le aduceau.

Când erai de 13-14 ani, trebuia să știi meseria. O fo musai să înveți.

Tăt mai bine stă varza în lemn ca în plastic pentru că să moaie repede, lemnul ține răceală, plasticu nu.

Butoiul trebuie spălat și îngrijit înainte de suret'i cu două săptămâni. Să pune apă fierbinte în butoi să-l spele. La tri ani de zăle să ia fundu jos că să formează pt'iatră. Care o format pt'iatră îi foarte bun, care nu, face mucegai vinu și nu-l poți bea. Să formează piatră pă doage. Să spală cu apă fierbinte și cu sodă. De un butoi trebuia să se grijască foarte bine. După ce l-ai

Butoi pentru vin; foto: Marius MARIAN

golit, trebuie să-i pui o bucată de pânză sau ceva acolo unde avé gaură la fund ca să nu se baje acolo ceva șoareci, muște. Toamna, când pui apă fierbinte, o speli, iei dopu și curge apa pă acolo. La trei ani de zâle, obligatoriu, să ia fundu jos. Să pune pă suport butoiul. Soda se folosește și pentru veselă, pentru curățat. După ce ai spălat și ai golit butoiul de apa ceie, îl umpli cu apă curată și să lasă vo tri zâle până ce se umflă doagele. Dup-aceie bagă vinul, mustul.

Când să pun monturi, să bagă on pic de apă, să se umfle cada ceie. Care are mere, le macină și le pune acolo sau prune, terciuri cum le zicem la noi la boabele de struguri rezultate după ce se stoarce vinul. Dacă ai numa de-acele, faci pălincă de tescovină, care-i foarte tare. La noi se mai face pălincă din mere, din prune, din pere, piersici.

O cadă ține cam 30 de ani. De stejar ține și mai mult de 30 de ani, de brad cam 10-15 ani, depinde cum grijește omu de ea. Trebuie spălată, curățată și pusă cu fundu în sus într-on șopron unde n-o suflă vântu că altfel scade.

Toate sculele care se folosesc la prelucrarea lemnului le ascuțesc la tocilă, ca să taie lemnu fin. Se mai folosește și polizoru pentru ascuțit.¹

Meșteșugul împletitului

Am moștenit meșteșugul ăsta de la părinții mei, de la tata. El, tot așa, o învățat de la tatăl lui. Așa o mârș din tată în fiu. Noi, o grămadă de ani, am trăit numa din asta.

La început am făcut niște fundurele micuță, rotunde. M-o învățat tata cum să jiruiesc nuiaua, adică să lua o parte din ea. Să crăpa nuiaua în trei și s-o luat o parte de pe ea. Apoi m-o învățat să fac fundurele rotunde. Tata o fost foarte bun meseriaș. O lucrat până la 70 de ani și la 80 s-o stins din viață. Io am rămas în locu lui să duc mai departe tradiția.

Materialul de lucru îi bun dacă îi cules în luna septembrie. Până în martie-aprilie îi bună mlădița veche. Sunt niște mlădițe care cresc lângă râuri, lângă ape sau pe terenuri special amenajate, plantații, pepiniere. E un soi de răchită, loză se numește. E mai fină, nu are noduri, nici ramificații. Cresc nuiele mari de 2 m chiar și 3 m. Timp de 15 ani am tot adus de la o plantație. O fost o fabrică mare la Ulmeni de împlet'ituri, da imediat după Revoluție o dat faliment. O fo sute de oameni care o lucrat acolo la jiruit, la batoză etc. Nu o mai lucrat nime cu nuiele și o rămas acolo încă vo 10 ani, nu s-a sălbăticit, pentru că am tot tăiat, nu numa io, mai mulți coșercari, mai mulți meseriași. În fiecare an, primăvara răsare din nou. O fo vo 4-5 hectare acolo. Să pun butaci în pământ în plantații amenajate. După ce încep să dea mlădița, se răspândesc pă lângă ea. Numa din nuiele de astea fac că asta am învățat de la strămoșii mei. Împletituri din nuiele le zicem.

După 20 august se poate recolta loza. Dar cel mai indicat e în septembrie. Atunci e coaptă și poți lucra bine cu ea, nu se mai rupe. Trebuie să fie și calitate. Încerc să-mi adun în luna septembrie și până în octombrie le fierb toate.

A doua etapă de prelucrare începe după cules. O fierbém. Am butoi de 200 de litri în care fierb. Le fac colac și le pun în butoi. Când apa ajunge la o temperatură ridicată, când clocotește, se bagă acolo nuielele. Se lasă cam două ore jumate. Da trebe să fac foc întruna. De dimineață până sara pot fierbe 5-6 butoaie, ture. Doar că trebuie să pregătesc apă fierbinte

¹ Performer Aurel Lazea, 80 ani, Lăpușel, 2020.

Gheorghe Varga; foto: Emanuela VĂSCAN

separat că la fiecare fiert scade apa cel puțin 20 de țenti din butoi. Eu trebuie să am apă clocotită pregătită. Când scade și vreau să pun altele, trebuie să completez nivelul de apă. După ce le scot, le decojesc ușor. E migăloasă meseria.

După ce le-am fiert, le pun la soare să se uște pentru că nu le poți pune ude în legătură. Uscarea durează cam 2-3 zile. Când le pun la soare, le desfac să prindă aer. Se pun pe niște schele de lemn la uscat, să nu stea pă pământ. Să pun pă o grindă și pe niște scânduri să circule aeru printre ele și să se uște. După ce s-o uscat, le leg în snopi și le pun în podu de la șură, ca și fănu. Apoi să poate lucra tăta iarna cu ele. Nu-mi rămâne până-n primăvară material. Dacă depozitez 3-4 ștrafuri de nuiele, până în ianuarie-februarie nu mai am nimic. Pă urmă merg să caut unde mai există și nu a fost recoltată, da sunt mlădițe vechi. Se mai poate recolta și se va decoji ușor până prin aprilie-mai, jumătatea lunii. Da în iunie-iulie nu se mai recoltează. Ele atunci cresc, atunci e perioada de creștere când apar mlădițe noi. Sunt crude de tot, se rup și nu sunt bune atunci. În lunile iunie-iulie-august crește, se coace. Le lăsăm până îs în măsură să le putem lucra. Mlădița veche, adică cea din anu trecut, e ramificată, nu mai e dreaptă. Trebuie curățate, dar nu mai iese o muncă frumoasă. Așa că așteptăm o nouă recoltă. Dacă folosești la prelucrare material mai vechi de un an, acesta se băițuiește, se dă cu un baiț pulbere că are niște pete cum o stat.

A treia etapă e jiluirea. Se face manual. Leg pe picior o bucată de piele mai groasă și folosesc un cuțit special. Trebuie tras cu atenție și când îi nuiaua foarte proaspătă, după ce o fo pusă în apă, atunci se lucrează. Decojirea o fac manual. Mi-ar trebui o batoză că ar fi mai ușor, acolo pui snopul cu totul. Așa decojești într-o zi 10-15 snopi. După ce o fiert, prind dintr-un capăt cu unghiile și cu cealaltă mână trag de ea. Rămâne nuiaua curată, albă. Dar durează. Suntem câte 3-4 persoane la decojit.

A patra etapă este sortarea, selectarea lor pe lungime și grosime. Nuielele le scot din

apă cu un cârlig. După ce le sortez, le leg pă legături, pă dimensiuni. O să am mai mulți snopi, cu fiecare dimensiune. Când încep să lucrez, îmi aleg după cum am nevoie. Știu că am nevoie de o anumită dimensiune pentru fund, îmi trebuie păruș, apoi îmi trebuie la șiniortă, apoi la brâu, la iezeră etc. Asta dacă e vorba de un coșuleț de dus pască la biserică.

Părțile unui coșuleț: părușii cu care încep partea de jos, le despart și văd câți păruși intră, poate fi pe 37 sau pă 39 ca să nu fie pari, să fie număr impar. Dacă-i număr par, nu iese. Trebuie să fie impar. Dacă vreau să fie mai des lucrat, atunci mai pun încă 2 păruși. Părușul înseamnă o nuiă. Vine făcut fundu, fisliu roată tot, brâu, iezeră, spirala. Trebuie să ai răbdare și dragoste de meserie că e migăloasă meseria.

După ce am făcut fundu, îmi plantez părușii în fiecare ornament. La fiecare păruș există două ornamente: deschizătură și unde intră nuiăua. Pă urmă îl ridic și dau brâu, pă urmă cerc cu spirală, pă urmă iară brâu, iezer, iară brâu și iezer. Spirala se numește împletitură și e cam de un lat de mână. Apoi se face brâu și tot așa până se ridică la 20 de cm. Se poate da din 8 nuiiele ori din 16 brâu'. Pornesc cu 4 nuiiele. Întotdeauna se începe cu capătul subțire și se ajunge la gros. Brâu' de împletitură se face separat. Ca să fac o toartă bună, trebuie să pun două cercuri ca să fie rezistentă. Să mai împletesc pe ea 12 nuiiele. După ce le curăț, le îndoi și le las la soare că soarele le încovoiaie.

Coșurile de dus la biserică le fac după cum vrea omu. Orășenii comandă mai mici, cam 33 de cm la fund și înaltă de 40 de cm că duc două persoane și e cu o tortiță, la fund are talpă. De obicei, îs ovale, nu rotunde.

La final se lăcuiește coșarca că e mult mai aspectuoasă și ține mai mult dacă-i dată cu lac, îi protejată de carii. După ce e lăcuită și uscată, se poate depozita oriunde.

Cam două ore jumate durează să fac o coșarcă.

Mai fac și „negre de balon” și „negre cu două torți” de pus vinu, pentru balon de sticlă de 50 de litri. Toamna, când fac vinul, se folosesc baloane. Pentru agricultură, pentru cartofi tot negre cu două torți fac. Se fac din loză, dar nu se mai decojește materialul, rămâne negru. Le folosesc oamenii la lucru, la cules de mere, la culesul porumbului. Cele de cules porumbul îs cam de 45 cm.

Sunt două categorii de răchită, care-i spontană și care-i special amenajată, crește pe rânduri cum crește mălaiul... e mult mai groasă, mai rezistentă, mai fină. Dar nu prea mai este. Plantațiile s-o sălbăticit. Noi am fost vo 10-20 în zona asta care am lucrat. S-o dus meșterii din țară și nu o mai lucrat oamenii. Aici în sat numa io fac. Cel mai mult vindéu pân Boiu Mare, pân Prislop, Valea Chioarului, pă Chioar în sus. Dacă cunoști o meserie, îi brătară de aur.²

Țesutul covoarelor din Botiza

Am învățat să țăs de la bunica mea iar bunicul mi-a făcut un război de țesut care o fo bucuria vieții mele că toată lumea avea război în casă și avém unu mai micuț; bunica mea și-o crescut 4 copii, pe trei i-o ținut în facultăți. O rămas văduvă tânără și i-o ținut cu războiul de țesut. Mie, fiind crescută de bunica, mi-o plăcut foarte mult ceea ce făcea. Maria Petreuş o chemat-o pe bunica mea.

² Perfomer Gheorghe Varga, 51 ani, Satulung, 2020.

După ce am mers la școala generală, am învățat să țes și la orele de țesut. Se făcea atelier de țesut la școală. După ce m-am căsătorit, foarte tânără, la 16 ani, am continuat să lucrez la mine acasă, fiind nevoită să câștig un ban.

În perioada 2002-2005, am restaurat toate războaiele de la Muzeul Satului din București cu soțul și cu fiica mea.

De covoare m-am ocupat de când m-am căsătorit, în 1981. Am început să promovez covoarele tradiționale la târguri de când eram în clasa a VIII-a. Atunci, doamna directoare Victoria Berbecar m-o trimis la Sighetu Marmăției la Cântarea României, unde am obținut Locul I. Să vopsesc cu mai multe culori combinate am învățat de la doamna Berbecar. Ea a reînviat vopsitul cu plante că lumea începuse să vopsească cu chimicale. De la bunica știu să vopsesc cu coajă de nuc, cu sunătoare, coajă de ceapă, coji de arin, erau mai mult nuanțe de maro. Mai demult se vopsea în culori mai închise. Alea le-am învățat de la bunica, celelalte de la Victoria Berbecar. Covoarele se pun pe perete, dar și pe pat sau pe jos. La un moment dat se făceau în culori combinate, adică chimicale și naturale. Apoi s-a revenit la culori naturale că sunt mai plăcute.

La noi, toate femeile știu să țasă, dar nu toate știu să vopsească lână. Doamna Berbecaru o învățat și alte femei să vopsască, mai ales cele care o ajutau. Așa am învățat și eu, ajutând.

Pe covoare țesem motive specifice zonei noastre: muncile câmpului, fântâna cu cum-pănă, femeie cu zadie, cerbul, bradul, roata soarelui sau roata norocului care apare și pe porțile maramureșene, hora satului, triunghiul, instrumente precum hreabănul cu care se culeg afinele, furca, florile câmpului, ciobanul cu oi etc. Fiecare element de pe covor are povestea lui. Culorile sunt obținute din plante culese din flora comunei Botiza, toate sunt unicat. De exemplu, dacă vreau să pun fondul pe o culoare și nu-mi ajunge să termin covorul, nu mai pot să obțin aceeași culoare, depinde foarte mult de timpul de fierbere, de cantitatea de plante, de perioada când sunt culese plantele. Când începem să vopsim, începem cu culorile deschise. Se face bejul, apoi mai punem coajă și o mai fierbem, punem o cantitate de plante și se fac culorile mai în-

Păretar țesut de Iulia Corău; foto: Marius MARIAN

chise. Bej se obține din coaja de crușin. Se poate obține și din coajă de ceapă dacă pui mai puțină. Pentru bej mai roșcat se pun coji de ceapă. Pentru maro se pun și coji de nucă. Dacă vrei să faci un maro mai închis, se pune coajă de crușin, coajă de nucă și coji de ceapă, sunătoare. Pentru verde, începând de primăvara până toamna ies nuanțe de verde diferite din plante precum urzică, frunză de ștevie, frunză de hrean, coaja de arin negru. Ca să obținem roșu, mai folosim și coaja de stejar. Ca să faci foarte închis, se pune coajă de arin negru, care închide toate culorile. Ca întăritor, ca stabilizator, să nu se decoloreze, folosim calaicanul, piatră acră sau piatră vânăță. Galben pai se face din luști, ghiociei, noi le spunem luști, din florile de luști. Dacă pui și frunzele de la luște, atunci faci vernil. Verdele mai bine iese primăvara cu plante verzi, îmi iese un pai mai verzui. Dar și toamna vopsim că, de exemplu, coajă de nucă verde avem toamna. Coaja de arin negru trebuie luată înainte de a intra în sevă că nu mai e așa de bună după ce îi cad frunzele, așa ziceau bătrânii.

Ca și materie primă folosesc lâna atât din propria gospodărie, dar și de la alți crescători de oi din localitate. Acuma primesc lâna gratis că toată lumea o aruncă. O dată am primit on ștraf de lâna, încărcat ca și cu fân. Oile sunt din rasa Țurcană. Se tund primăvara. Când începe să se încălzească afară, se spală toată lâna. La noi apa trece prin mijlocul grădinii și o ducem acolo să o spălăm. Se limpește frumos să fie curată. Apoi se pune la uscat pe garduri. După ce lâna-i uscată, se scalmână, adică se împarte. Apoi o ducem la dărăcit. Mai demult, foloseam foșălauă, îs 2 perii care le foșăluie, cum să zâce la noi. Din lâna mai scurtă să fac covoare, iar din lâna lungă să face urzătură. Să face caier, să toarce și să așază pă răștitori, să face scul ca să-l putem vopsi. După ce să vopsește, să spală până ce curge apa limpede. Să pune pă vârtelniță, să deapănă și apoi putem să-l folosim la războiul de țesut. Ca să obținem culoarea gri, amestecăm mniț de la miei, cum îs creți și au lânița aia neagră, cu lâna albă.

Pentru vopsitul lânii folosesc niște oale mari, am avut și butoaie mari când am pregătit multă lâna dar trebuie mai multă apă și mai multe plante³.

³ Performeră Iulia Corău, 57 ani, Botiza, 2021.